

Cem Behar'ın *Kevserî Mecmûası* kitap değerlendirmesine yazarın yanıtı

Mehmet Uğur Ekinci

Osmanlı dönemi Türk müziği alanında Türkiye'nin önde gelen araştırmacılarından olan Cem Behar, kitaplarında müziğe tarihsel-sosyolojik bir bakış açısıyla yaklaşarak Osmanlı dönemi yazılı kaynaklarının anlaşılması için çeşitli yorumlar geliştirir. *Kevserî Mecmûası*¹ adlı kitabım için *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*'nin 49. sayısında kaleme aldığı değerlendirme yazısında ortaya koyduğu, Osmanlı-Türk müziğinin geçmişinin anlaşılması için yazılı kaynaklarda mevcut ham verilerin yalnız başlarına yeterli olmayacağına, bunların birbirleriyle karşılaştırılarak analiz edilmelerinin ve yorumlanmalarının gerektiğine dair görüşlerinde de haklıdır. Zaten kendisinin sözünü ettiği gerekliliklere kitabımda birçok kez dikkat çekilmiştir (s. 19, 76, 104).

Behar'ın yukarıdaki ifadelerini kitabıma yönelik birer eleştiri olarak sunmasını ise haklı bulmamaktayım. Osmanlı müziğinin 19. yüzyıl öncesine ait en geniş saz müziği repertuarını içeren nota koleksiyonu hakkında yazmış olduğum bu kitap, her şeyden önce bir referans kitabı olarak hazırlanmıştır. Söz konusu koleksiyon ilk kez çalışıldığından, kitabımın amacı eserlerin aslına sadık ve güvenilir bir transkripsiyonunun yapılması ve mevcut literatüre entegre edilmesidir. Bunun için mecmûada bulunan 539 eser örneği bugünkü notaya aktarılmakla kalmamış, nota çevirileri 18. yüzyıl ve öncesine ait –ve bir kısmı yayınlanmamış– birincil

1 Mehmet Uğur Ekinci, *Kevserî Mecmûası: 18. Yüzyıl Saz Müziği Külliyatı* (İstanbul: Pan Yayıncılık & OMAR, 2016).

kaynaklara ve konuyla ilgili bütün ikincil literatüre başvurulmak suretiyle 150 sayfa tutan açıklayıcı notlarla desteklenmiştir. Kitabın birinci bölümünde ise, yine çok sayıda birincil ve ikincil kaynağa müracaat edilerek mecmûa ve müellifi hakkında birçok tespitle bulunulmuş ve böylece koleksiyondaki eserlerin doğru anlamlandırılması için sağlam bir zemin oluşturulmaya çalışılmıştır.

Kısacası, yazmış olduğum bu kitap, eski bir kaynağın “bugünkü nota yazısıyla ve Lâtin harfleriyle neşri” şeklinde basite indirgenecek bir çalışma değildir. Kaldı ki, öyle olsaydı bile bu işi hakkıyla yapmanın zorluğunu müzik paleografyası ve icra pratiği (*performance practice*) üzerine çalışan araştırmacılar takdir edeceklerdir. Çünkü böyle bir nota kaynağının dönemin müzik anlayışına ve nota kaynaklarına vâkıf olmadan yapılmış bir çevirisinin sayısız hatalar içermesi kaçınılmazdır. Örneğin, Behar’ın *Saklı Mecmua* adlı kitabında yer verdiği transkripsiyonlarda² eserlerin olması gerekenden farklı makâm dizileriyle ve farklı usûllerde çevrilmesi gibi birçok mühim hatayla karşılaşmaktadır. Yine de sözkonusu kitap hakkında yazmış olduğum değerlendirme yazısında³ bu tür hatalardan söz etmemiştim. Zira *Saklı Mecmua* kitabı, Ali Ufkî Bey’in yazdığı notalardan ziyade, sözlü olarak düştüğü notların anlamlandırılmasına yönelik bir çalışmaydı ve nota çevirileri dönemin repertuarının örnekendirilmesi amacıyla kitaba alınmıştı. Osmanlı müziği kültürü hakkında çalışan bir araştırmacının nota transkripsiyonlarında hataya düşmesi de mazur görülebilirdi. *Kevserî Mecmûası* adlı kitabım ise bilinmeyen bir repertuarın mevcut müzikoloji literatürüne kazandırılmasını amaçladığından, böylesine büyük hatalar şöyle dursun, tek bir notada dahi yanlışa düşülmemesi için azami gayret sarf edilerek hazırlanmıştır. Behar’ın “yöntemsizlik” iddiasının aksine, nota çevirilerinde tek tip, tutarlı ve kapsayıcı bir yöntem takip edilmiş, bu yöntem kitabın ikinci bölümünde ayrıntılarıyla ortaya konmuştur.

Behar’ın teknik konulardaki eleştirilerine kısaca cevap vermek gerekirse:

- “Mekanik bir transkripsiyonun ayrıntılarında boğulmak müzik tarihimize dair ciddî ve karşılaştırmalı bir analize yeğ tutulmuştur anlaşılır. Akla hemen – bu durumun aksine – Kantemir’in notaya aldığı eserler hakkında Owen Wright’ın 2000 yılında yayınladığı yetkin, ayrıntılı ve karşılaştırmalı makam, usûl ve seyr analizleri gelmiyor değil.”

2 Cem Behar, *Saklı Mecmua: Ali Ufkî’nin Bibliothèque Nationale de France’taki [Turc 292] Yazması* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2008), s. 205-239.

3 Mehmet Uğur Ekinci, “Kitap Değerlendirmesi: *Saklı Mecmua: Ali Ufkî’nin Bibliothèque Nationale de France’taki [Turc 292] Yazması*, Cem Behar,” *Bilig* 53 (Bahar 2010), s. 261-263.

Behar'ın bahsettiği bu kitap, gerçekten de benzersiz bir çalışmanın **ikinci cildir**. Çalışmanın 1992 yılında yayınlanmış birinci cildinin ise aynen *Kevseri Mecmûası* kitabımda olduğu gibi “kuru transkripsiyonlardan” oluştuğunu Behar'a hatırlatmak isterim. Zaten kitabımı hazırlarken birincil olarak örnek aldığım yayın da budur.

- “Abdülbaki Nâsır Dede 1794 yılında kaleme aldığı *Tabririye-i Musiki* adlı risalesinde ... Kevserî'nin kullandığı notasyonu eksik bulduğunu belirtir ve bunun sebeplerini sıralar. Bir tek kaynağa eğilirken dahi bir tek kaynağa bağlı kalmamalı.”

Abdülbaki Dede bu risalede önceki nota yazım sistemlerini incelediğini ve yetersiz gördüğünü söylemekte, Kevserî'den hiç bahsetmemektedir. Kendisinin *Kevserî Mecmûası*'nı inceleyip incelemediğini dahi bilmiyoruz. İncelemiş olması durumunda Abdülbaki Dede'nin bu eleştirisinin Kantemiroğlu notasına yönelik olacağı açıktır. Bugüne kadar *Kantemiroğlu Edvârı* üzerine yapılmış çalışmaların hiçbirinde bu tartışmaya rastlanmadığına göre Behar'ın tarafıma yönelttiği “tek kaynağa bağlı kalma” eleştirisinin esas muhatabı bu çalışmalar olsa gerektir. Kaldı ki bahsi geçen risaleye kitabımda başvurulmuştur.

- “Mecmuanın yazarının bizzat kendisi eserin ikinci baskısında bunun tam aksini söylemişken Haşim bey mecmuasının hem 1854 hem de 1864 baskılarında Kevserî'den aktarmalar bulunduğu iddiası” (s. 37)

Kitabımda Hâşim Bey mecmûasının ilk baskısında Kevserî'den aktarmalar olduğu iddiasında bulunulmamaktadır. Yine de kullandığım ifade bu şekilde anlaşılabilirliğinden Behar'ın eleştirisinde haklılık payı vardır. Öte yandan, mecmuanın ikinci baskısında Kevserî'den sayfalarca aktarmaların bulunduğu tartışma götürmez bir gerçektir. Yazarın önsözde bunları kendisinin yazdığını belirtmesinin bir önemi yoktur. Söz konusu aktarmaların karşılıklı sayfa numaraları kitabımda tek tek belirtilmiştir; bunlar kolaylıkla kontrol edilebilir. Ayrıca bu konuda E. Popescu-Judetș ve G. Yalçın'ın çalışmalarına da atıfta bulunulmuştur.

- “Osmanlı/Türk musiki geleneği içinde “âmiyâne türküler” (s.76) ile “rafine üslûp” (s.76) ya da “Osmanlı yüksek kültürü” (s.79) arasına 1970'li yılların ürünü olan “Türk Halk Müziği” ve “Türk San'at Müziği” ayırımını hatırlatan kalın duvarlar çeken ifadeler kullanılması”

TRT'nin yaptığı halk müziği/sanat müziği ayrımı kadar kategorik olmasa da bu tarz bir ayrımın 17.-18. yüzyıllarda mevcut olduğu, bizzat Kantemiroğlu'nun yazdıklarından görülmektedir:

“Musiki iki türlü icra olunur. Biri nefesten, biri sazdan... Bunlardan mada, kara düzen ve çöğür havaları vardır ki gerçi deyiş ile ırlayış olurlar, lakin usul-i musikiye girmedikleri sebebiyle musiki kaidesinden hariç olup tariflerini eylemek beyhude zahmettir.” (*Edvâr* I, s. 97).

Ali Ufkî'nin de *Mecmua-i Saz ve Söz*'de türkü ve varsağıları küçük ve sıkışık şekilde, murabba, peşrev ve semaileri ise daha büyük ve özenli biçimde yazması bu ayrımın bir başka göstergesidir. Dönemin üslup ve repertuarına ilişkin “popüler/folklorik” ve “sanatsal” şeklindeki ayrımlarla akademik literatürde de karışılmaktadır.⁴ Ayrıca âmiyane türkülerden kasıt yalnızca basit halk ezgileri olmayıp aynı zamanda küfür ve müstehcen sözler içeren halk şiirleridir ki Behar'ın *Saklı Mecmua* adlı kitabında incelediği yazmada bunların birçok örneği bulunur.

- “Kantemir'in notalama sisteminde bulunan ve onu izleyen Kevserî'nin de aynen kullandığı vezin kavramının tamamen yanlış yorumlanması (s. 92 vd.)”

Kitapta vezinler hakkında çeşitli araştırmacıların bugüne kadar ortaya koymuş oldukları farklı görüşlere atıfta bulunulmuş ve bunlar temel alınarak en makul yoruma ulaşılmaya çalışılmıştır. Tarafımca ulaşılan yorum, O. Wright'ın görüşleriyle de örtüşmektedir.⁵ Yorumum hakkında bu kadar emin bir dille yanlışlık iddiasında bulunan Behar'ın yanlışlığın nerede bulunduğunu kısaca da olsa açıklaması, şayet kendisinin farklı bir yorumu varsa bunu akademik tartışma yoluyla ve delillendirerek sunması beklenirdi.

- “...bazı referanslardaki maddî hatâlar” (s. 105-108)

Behar'ın bu ifadesi, metin içerisinde hatalı atıfların yer aldığı izlenimini oluşturmaktadır. Halbuki sözkonusu sayfalar kitabımın kaynakça kısmına aittir.

4 Örneğin bkz. Walter Feldman, “The Musical ‘Renaissance’ of Late Seventeenth Century Ottoman Turkey: Reflections on the Musical Materials of Ali Ufkî Bey (ca. 1610-1675), Hâfız Post (d. 1694) and the ‘Marâghî’ Repertoire”, Martin Greve, ed. *Writing the History of “Ottoman Music”* (Würzburg: Ergon in Kommission, 2015), s. 87-138.

5 Owen Wright, *Demetrius Cantemir: The Collection of Notations Part 1 Text* (Aldershot: Ashgate, 1992), s. xxiii-xxiv.

Titizlikle hazırlanmış olan bu kaynakçada şayet hatalarla karşılaşılırsa, bunların ne tür hatalar olduğunun ya da en azından kaç adet maddi hatayla karşılaşıldığının belirtilmesi daha şık olurdu.

- “kitabın bibliyografyasında yazarın muhtemelen görmediği, gördüyse bile ayrıntılarıyla okumuş olamayacağı, ancak ikinci elden haberdar olduğu açık olan bazı yazmaların akademik ciddiyete sığmayan bir şekilde zikredilmesi”

Hiçbir dayanağı olmayan bu sözlerle Behar maalesef maksadını aşmış görünmektedir. Yaklaşık 15 yıl boyunca Türkiye ve yurtdışındaki birçok kütüphanede yürüttüğüm araştırmaların üzerine kurulu olan kitabımda atıfta bulunulan bütün birincil ve ikincil kaynaklar doğrudan tarafımda elde edilerek ve ciddiyetle incelenerek kullanılmıştır. 2015 yılında yayınladığı kitabında *Keveserî Mecmûası*'nın mikrofilm künyesini referans gösterirken⁶ bu mikrofilmin varlığının ilk kez duyurulduğu 2012 tarihli makaleme⁷ atıfta bulunmayan Behar'ın yayın etiği konusunda evvelâ iğneyi kendine batırması münasip olur.

Elbette ki her kitabın noksan tarafları olabilir ve her çalışma eleştiriye açıktır. Gelecek eleştirilerin dengeli ve temellendirilmiş olmasını beklemek ise her araştırmacının hakkıdır. Objektif kriterler, hakkaniyetli bir tutum ve halisane bir amaç gözetilmeksizin yapılan eleştirilerin ise kimseye bir faydası yoktur.

6 Cem Behar, *Osmanlı/Türk Musikisinin Kısa Tarihi* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2015), s. 26.

7 Mehmet Uğur Ekinci, “The Kevserî Mecmûası Unveiled: Exploring an Eighteenth-Century Collection of Ottoman Music,” *Journal of the Royal Asiatic Society*, Series 3, 22: 2 (2012): s. 199-225.